

УДК 330:339.9

Черленяк І.І., Бондаренко В.М., Герзанич В.М.

ВИМІРИ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ БІЗНЕСУ УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ

У статті проаналізовано тенденції транскордонного економічного співробітництва України та Румунії через призму зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності підприємств. Особливу увагу приділено особливостям транскордонного співробітництва Закарпаття та Румунії. Визначено проблеми транскордонного співробітництва підприємств України та Румунії й запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, експорт, імпорт, прямі іноземні інвестиції, проблеми.

Постановка проблеми. Україна, маючи 1390 км сухопутного кордону з країнами ЄС, як показав час має як потенційні загрози економічної безпеки кордонів, рефлексій конфлікту цілей різних економічних союзів, так і великі можливості щодо розвитку міжнародного бізнесу з фірмами сусідніх країн. Одним із територіально великих сусідів є Румунія. Історична динаміка свідчить, що між Румунією та Україною спостерігалися «дипломатичні дискусії» за певні геотериторіальні сегменти і зовнішньополітичні впливи та орієнтації. Проблеми Придністров'я та взаємовідносин в трикутнику Молдова-Україна-Молдова (та проблеми протидії контрабанди) теж потребують уваги та обговорення. Основна частина цих дискусійних питань була знята в зв'язку із вступом Румунії до ЄС та політичного факторизацією європейського вибору України в 2014-2015 рр. Польща, Україна, Румунія – найбільші в територіальному розумінні держави Балто-Чорноморського поясу ЦСЄ, що створює економіко-цивілізаційний запит (виклик) раціонального використання взаємодії бізнесу та економік країн згаданого поясу. Логічним наслідком таких процесів та запитів мало б стати посилення спільного міжнародного бізнесу за участю економічних контрагентів України та Румунії. Проте слід врахувати, що можливо сьогодні ще істинними мотивами транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС, у т.ч. Румунією, є насамперед регіональний геополітичний інтерес, а не вмотивоване легальними бізнесовими

інтересами поглиблення економічних відносин між прикордонними регіонами. До геополітичних інтересів тут можна віднести збереження певного «морального впливу» на прикордонні території, відтворення механізмів контролю за дотриманням «етнонаціональних» і культурних прав та свобод румунської меншини, насамперед, на територіях Чернівецької та Закарпатської областей. У силу розвитку транскордонних відносин потреба формування реальних перспектив розширення легальної прибутковості «прикордонного» міжнародного бізнесу повинна викликати активний інтерес для досліджень. Шлях підвищення економічної взаємодії Україна-Румунія через урізноманітнення форм та композицій міжнародного бізнесу, через пошук можливостей зменшення рівня дисбалансів та деструктивних впливів глобальних зовнішніх чинників повинен бути важливим для обох сторін. Але для цього потрібні й аналітико-раціональні та емоційно-етичні передумови. В цьому зв'язку дослідження складових та можливостей економічних відносин саме у фокусі легального прикордонного міжнародного бізнесу, рівня їх розвитку, згладжування бар'єрів та проблем здійснення бізнесу між Україною та Румунією є особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значна кількість публікацій науковців присвячена проблемам невідповідності законодавчого забезпечення транскордонного співробітництва, проблемам діяльності євро регіонів, культурного та освітнього розвитку. Проте лише незначна частина авторів досліджували економічну сферу взаємовідносин України та Румунії, зокрема, О. Панухник [6], О. Парфенов [7], С. Гакман [1,2], М. Гоманюк, І. Максименко [5]. Серед досліджень, що безпосередньо розглядають проблеми транскордонного співробітництва України на сучасному етапі, є праці І. Бураковського, Є. Кіш, Н. Мікули, С. Устича та інших науковців. А робіт у фокусі мікроекономічної структури міжнародного бізнесу між фірмами України та Румунії практично на сьогоднішній день немає. Незважаючи на згадану значну кількість публікацій, слід відзначити, що всі вони стосуються проблем транскордонного економічного співро-

© Черленяк Іван Іванович, д.н. з держ. упр., професор, завідувач кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», тел.: +380993019642, e-mail: cherlenyakjj@mail.ru

Бондаренко Вікторія Михайлівна, к.е.н., старший науковий співробітник, доцент кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», тел.: +380990212484, e-mail: viktoriya.bondarenko@gmail.com

Герзанич Віталій Михайлович, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії економічного факультету ДВНЗ «УжНУ», м. Ужгород, e-mail: gwm.econ@gmail.com

бітництва в «доктринальному» цілому, проте не містять чіткого окреслення кола актуальних проблем, не визначають класи нерозв'язаних конфліктогенних питань, не аналізують механізмів їх вирішення. До того ж вони дуже рідко присвячені виключно українсько-румунському співробітництву та не відображають регіональні економічні особливості.

Формулювання цілей статті. Метою наукової статті є визначення основних напрямів, проблем, чинників економічного співробітництва міжнародного бізнесу України та Румунії на національному та регіональному рівнях за такими показниками як експорт, імпорт та іноземні інвестиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. І Україна, і Румунія в силу свого «центрального» географічного розташування та значного природно-ресурсного потенціалу може успішно інтегруватися у європейські та світові економічні відносини на вигідних для себе умовах. Зокрема, і Румунія, і Україна мають геопросторовий потенціал, порівнюваний з потенціалом Франції та ФРН. Щоб можна було трансформувати фактори цього потенціалу у фактори просторово-економічного розвитку та фактори підвищення конкурентоспроможності України та Румунії на європейській економічній сцені, необхідна плідна та винахідлива робота фірм обох країн у режимі партнерства та конкуренції.

Звичайно, рівень просування і у політичному, і в економічному руслі євроінтеграції Румунії та України різний. Але інтереси все ж поступово можуть усе більш співпадати. Більше того, обсяг їх «співпадіння», конструктивна взаємодія може фундаментально зрости при певних політичних та економічних факторах. Завдання економістів-дослідників знайти ці фактори та проаналізувати природу їх потенційного росту. Завдання практиків бізнесу та менеджерів зовнішньоекономічної співпраці – перевести можливості в практичний вимір прибутковості спільних проектів міжнародного бізнесу українських і румунських контрагентів. Відмітимо, що з боку українського бізнесу базою інтегрування насамперед має стати підвищення конкурентоспроможності власного виробництва і вивчення та перейняття передового досвіду управлінських технологій у контексті розширення торговельно-економічного співробітництва підприємств України та країн ЄС. Тобто подолання технологічних та ресурсних бар'єрів виходу українських фірм на ринки розвинених країн ЄС. Одною з альтернатив такого шляху є створення умов розвитку українсько-румунських економічних факторів міжнародного бізнесу. Тому, на нашу думку, сьогодні вищим пріоритетом повинна стати зовнішньоекономічна українська-румунська співпраця, що сприяла б зростанню конкурентоспроможності акторів міжнародного бізнесу. Чи

формується сьогодні для цього реальні підстави? На якому рівні вони більш вагомі та активні: країни чи регіону? Розглянемо ці питання методами компаративістики та економічного аналізу.

Розвиток торговельно-економічних відносин між Україною та Румунією протягом останніх років характеризується новими тенденціями, які пов'язані зі вступом останньої до ЄС, розширенням споживання в обох країнах, розміщенням у Румунії потужних підприємств відомих європейських і світових компаній, стратегії яких передбачають, зокрема, присутність на ринках України [8]. Всі ці умови сприяли дещо більш активному розвитку торговельних відносин між Україною та Румунією в цілому.

Згідно з даними Державної служби статистики України, у січні–березні 2015 р. обсяг торгівлі товарами між Україною та Румунією становив 234,95 млн дол. США (січень–березень 2014 р. – 415,5 млн дол.), з якого експорт – 126,26 млн дол. (січень–березень 2014 р. – 137,54 млн дол.), імпорт – 108,68 млн дол. (січень–березень 2014 р. – 277,96 млн дол.). У порівнянні з січнем–березнем 2014 р. у цілому товарообіг зменшився на 43,5%, експорт – на 8,2%, імпорт – на 61,9%. Торговельне сальдо становило 17,58 млн дол. на користь України (січень–березень 2014 р. – сальдо 140,41 млн дол. на користь Румунії).

Згідно з інформацією Міністерства економіки Румунії, у січні 2015 р. загальний обсяг товарообігу між Україною та Румунією становив 267,29 млн дол. США (січень–березень 2014 р. – 455,19 млн дол.), з якого український експорт – 149,23 млн дол. (січень–березень 2014 р. – 150,6 млн дол.), імпорт – 118,06 млн дол. (січень–березень 2014 р. – 304,59 млн дол.). У порівнянні з січнем–березнем 2014 р. товарообіг зменшився на 41,28%, експорт скоротився на 0,91%, імпорт зменшився на 61,24%. Торговельне сальдо становило 31,17 млн дол. на користь України (січень–березень 2014 р. – 153,99 млн дол. на користь Румунії) [11] (таблиця 1).

Дані табл.1 свідчать що інтенсивність та активність транскордонного співробітництва на регіональному рівні більша, ніж на макрорівні. Частково такі обставини можна пояснити як географічним розташуванням, так і проживанням близько 2,4% румунів на території Закарпатської області (насамперед у Тячівському та Рахівському районах).

Згідно з інформацією Державної служби статистики України станом на 31 грудня 2014 року інвестиції з Румунії в економіку України становили 25,0 млн дол. США (0,04% від загального обсягу інвестицій в Україну). За даними Міністерства економіки Румунії станом на 31 грудня 2014 року в Румунії зареєстровано 478 спільних українсько-румунських підприємств, обсяг українських інвестицій становить 12,27 млн. дол. США [11].

Таблиця 1

**Тенденції транскордонного економічного співробітництва України
та Румунії: макро- та регіональний зріз***

Індикатори	На рівні України	На рівні Закарпатської області
Експорт товарів	Темп росту за 8 років становив 114 % (з 4,0 млн дол. США у 2005 році до 5,6 млн дол. США у 2013 р.) У 2014 році експорт товарів в Румунію зріс на 6,8% до попереднього року, але у січні-травні 2015 року скоротився на 10,1%.	Показник зріс за 8 років у 17,4 раза (з 1206,0 тис. дол. США до 21067 тис. дол. США). У 2006 році відбувся найсуттєвіший ріст показника у 3,2 раза. У 2014 році показник досяг рівня 2 5876,3 тис. дол. США, тобто зріс на 22,8% до попереднього року.
Експорт послуг	Показник зріс за 8 років у 6,6 раза (з 8,0 млн дол. у 2005 р. до 53,2 млн дол. у 2013р.). У 2014 році показник становив 50, 6 млн дол., що менше на 5% від попереднього року.	Показник зріс за 8 років у 10 разів (з 260 тис. дол. США у 2005 р. до 2725,0 тис. дол. США у 2013 р.) У 2014 році аналізований показник зріс до 3956,1 тис. дол. США, тобто на 45,2% у порівнянні до 2013 р.
Імпорт товарів	Темп росту за 8 років становив 420% (з 211,8 млн дол. США у 2005 році до 897,2 млн дол. США у 2013 році). У 2014 році імпорт товарів з Румунії скоротився на 5,4% до попереднього року, а у січні-травні 2015 року зменшився на 62,8%.	Показник зріс за 8 років у 9,6 раза (з 1376 тис. дол. США у 2005 році до 13279 тис. дол. США у 2013 році). У 2014 році імпорт товарів в область з Румунії зріс на 32,4% до 2013 року і досяг значення у 17574,8 тис. дол. США.
Імпорт послуг	Темп росту за 8 років становив 287 % (з 4,024 млн дол. США у 2005 році до 11,56 млн дол. США у 2013 році). Обсяги імпорту послуг у 2014 році склали 18,5 млн дол. США, що на 59,4% більше попереднього періоду.	Показник зріс за 6 років у 6 разів (з 187 тис. дол. США у 2005 році до 1090 тис. дол. США у 2011 році), а за період з 2012-2013 рр. ілюструють падіння у порівнянні з 2011 роком. У 2014 році показник продовжував скорочуватися і досяг значення 120,6 тис. дол., тобто скоротився на 39,5% до попереднього року.
Прямі іноземні інвестиції	Показник зріс за шість років у 3,6 раза (з 7 млн дол. США у 2007 році до 25 млн дол. США у 2013 році).	Показник зріс за 7 років у 93 рази (з 19,4 тис. дол. США у 2006 р. до 1817,4 тис. дол. США у 2013 р.)

* Сформовано за даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Закарпатській області

Однак, незважаючи на те, що показники прямих іноземних інвестицій з Румунії зроста

ють на фоні інших учасників ТКС, доля вкладень інвесторів з цієї країни є низькою (таблиця 2) .

Таблиця 2

**Обсяги прямих іноземних інвестицій суб'єктів країн-інвесторів транскордонного співробітництва
в економіку області, тис дол. США***

Роки	Усього	Польща	Румунія	Словаччина	Угорщина
2001	26325,6	758,4	-	9103,0	16464,2
2006	54638,2	15904,5	19,4	11476,0	27238,4
2011	76114,9	32559,2	1802,5	10044,2	31709,0
2012	71639,8	32215,3	1744,6	8804,4	28875,5
2013	81117,3	39281,6	1817,4	9743,0	30275,3
На 31.12.2013	82359,3	39213,4	1927,4	11917,3	29301,2
2014	376615,6	36422,9	1647,9	7064,9	20054,7
Структура за країнами, %					
2001	100	2,9	0,0	34,6	62,5
2006	100	29,1	0,0	21,0	49,9
2011	100	42,8	2,4	13,2	41,7
2012	100	45,0	2,4	12,3	40,3
2013	100	48,4	2,2	12,0	37,3
На 31.12.2013	100	47,6	2,3	14,5	35,6
2014	100	55,9	2,5	10,8	30,8

* Сформовано за даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Закарпатській області

На жаль, статистична та експертна інформація не дає ще сьогодні аналізувати процеси економічної співпраці між Румунією та Україною у розрізі окремих фірм та компаній. Тому приділимо основну увагу інтегральним показникам процесів інвестування у напрямі «Україна». На 31 січня 2013 року суб'єктами господарювання Угорщини, Словаччини, Польщі та Румунії вкладено в економіку області 82,4 млн дол. США, що становило 18,4% загальнообласного показника, однак у 2014 р. аналізований показник зменшився до 17,3%. З даних табл. 2 зрозуміло, що з 2001 р. до 2014 р. частка прямих іноземних інвестицій з Румунії в економіку регіону зросла до 2,4%. У той же час, з Польщі – до 55,6%, з Угорщини – до 30,8%, а з Словаччини – до 10,8% у 2014 році. В цілому до кінця 2014 року спостерігається зменшення інвестицій як з країн транскордонного співробітництва, так і з інших країн. Серед аналізованих країн прямі іноземні інвестиції з Румунії є найменшими. Виходячи з тенденцій інвестиційної активності у регіоні, можна зробити висновок про подальше поглиблення економічної, політичної кризи в країні та втрату на фоні цих деструктивних процесів її інвестиційної привабливості.

Станом на 1 липня 2014 року у міжнародному інвестиційному співробітництві брали участь іноземні партнери із 48 країн світу, які представлені в економіці області 762 підприємствами. Із загальної кількості іноземних партнерів третину становлять інвестори з Угорщини. Майже дві третини угорських інвестицій спрямовано на розвиток промисловості. На підприємствах промисловості зосереджено 14,5 млн дол. США (59,9% загального обсягу угорських інвестицій), у тому числі переробної – 13,2 млн дол. США. Серед галузей переробної промисловості найбільші їх обсяги залучено у виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів та текстильне виробництво; виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів. Значні обсяги з Угорщини інвестовано у водопостачання; каналізацію, поводження з відходами – 1,4 млн дол. США. Інвестиції з Польщі спрямовано у виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, Угорщини – комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, Словаччини – текстильне виробництво; виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність [3].

Вищезазначені пріоритети інвесторів з Угорщини, Польщі, Словаччини, однак актуальним є визначення галузей, які є привабливими для інвесторів з Румунії. Статистика свідчить, що пріоритетами для інвестора з Румунії в регіоні є: текстильне виробництво; виробництво одя-

гу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Однак динаміка нарощення інвестицій є помірною.

Оскільки більшість підприємств з іноземними інвестиціями, в т.ч. з Румунії, працюють за давальницькими схемами, то відповідно основними видами товарів, що експортуються в цю країну, є одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні; одяг та додаткові речі до одягу, текстильні; взуття. У експорті товарів в Румунію значна частка припадає і на деревину та вироби з деревини. Хоча це досить дивно, оскільки сировинний, і технологічний потенціал Румунії у цій сфері значно вищий як України.

Основними проблемами подальшого контент-аналізу ТКС виключно з Румунією є обмеженість обліку даних, їх відкритий доступ та невідповідність методології обліку показників в Україні та Румунії. Аналізуючи статистичні джерела та публікації також слід відзначити, що проблема активізації співробітництва України та Румунії залишається нерозкритою чи то в силу занадто низького «стартового» рівня співпраці цих двох країн, чи відсутністю бачення у науковців, економічних аналітиків, бізнесменів та урядовців обох країн шляхів до її активізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати дослідження та експертні оцінки засвідчили про наявність низки організаційних та інституціональних проблем ТКС бізнесу між Україною та Румунією. Однак в стратегічній перспективі найбільшою проблемою до вирішення в сфері ТКС є використання унікальних рідкісних ресурсів чи то регіональних відносних переваг ресурсів, компетенцій талантів через призму інновацій, що формуватимуть конкурентоспроможність акторів міжнародного бізнесу, достатніх для подолання бар'єрів входу на ринки країн ЄС.

Основними напрямками розвитку українсько-румунської співпраці у середньостроковій перспективі повинні б стати:

- Залучення експертів з транскордонного співробітництва регіональною та місцевою владою для організації науково-методичного супроводження реалізації транскордонних програм. Домагатися від керівництва адміністративно-територіальних одиниць-членів євро регіонів підтримки участі в транскордонній співпраці неурядових організацій та бізнесу, забезпечивши їхнє належне представництво у всіх робочих органах євро регіонів [1].

- Активізація притоку іноземних інвестицій з Румунії в економіку України шляхом застосування спеціальних податкових стимулів, чи відновлення пільг в СЕЗ та ТПР. Організація форумів для обговорення перспектив створення інноваційних бізнес-систем за участю українських та румунських економічних контрагентів.

Формування фінансових механізмів підтримки згаданих бізнес-систем без корупційної складової. Саме відсутність таких фінансових механізмів за останні роки призвела до втрати низки потенційних інвесторів з Японії, США та розміщення їх капіталів у сусідніх європейських державах.

Стабілізація економічної, політичної ситуації в Україні та налагодження реальних вимірів співпраці міжнародного бізнесу, які забезпечували б не тільки використання ресурсного потенціалу обох країн, а сприяли розвитку інновацій, рівня менеджменту контрагентів та технологій.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гакман С. Сучасні аспекти українсько-румунських відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uames.org.ua/php/art.php?id=66>
2. Гакман С. Проблеми українсько-румунського прикордоння/ С. Гакман // Матеріали міжнародної конференції «Західні кордони України: аналогії, проблеми, перспективи». – 2005. – 26 лютого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/conf-febr2005/vystupy.htm>
3. Дані відділу зовнішньоекономічної діяльності Головного управління статистики у Закарпатській області. – 2014. – 5 с.
4. Звіт про виконання НДР «Роль Карпатського євро регіону в системі транскордонного співробітництва в умовах розширення Європейського Союзу на Схід». – Ужгород, 2006. – 337 с.
5. Максименко І.В. Українсько-Румунські відносини у контексті розширення ЄС на Схід/ І.В. Максименко// Стратегічні пріоритети. – 2008. – №3(8). – С. 225–232.
6. Панухник О.В. Транскордонна регіональна інтеграція: досвід України та Румунії/ О.В. Панухник// Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №12. – С. 87–91.
7. Парфенов О. На порозі нової доби взаємин? Політичний вимір українсько-румунських відносин на рубежі ХХ–ХХІ століть/О. Парфенов // Політика і час. – 2005. – № 2. – С. 16–23.
8. Рандіна А.М. Зовнішньоторговельні відносини між Україною і Румунією /А.М. Рандіна, І.А. Буянова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68159.doc.htm
9. Студенніков І. Транскордонне співробітництво як дзеркало регіональної політики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2005/1-2/20050111.html>
10. Чубай-Федоренко Г. Проблеми транскордонного співробітництва України в умовах розширеного Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://histans.com/JournALL/mo/mo_2012_21/14.pdf
11. Офіційний сайт Посольства України в Румунії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://romania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ro/trade>

REFERENCES

1. Hakman S. *Suchasni aspekty ukrains'ko-romuns'kykh vidnosyn* [Modern aspects of Ukrainian-Romanian relations] Retrieved from <http://uames.org.ua/php/art.php?id=66> [in Ukrainian]
2. Hakman S. (2005) Problemy ukrains'ko-romuns'koho prykordonnia [Problems of Ukrainian-Romanian border] / *Materialy mizhnarodnoi konferentsii «Zakhidni kordony Ukrainy: analogii, problemy, perspektivy»* - International Conference Proceedings "Ukraine's western borders, analogy, problems and prospects". Retrieved from <http://www.ji-magazine.lviv.ua/conf-febr2005/vystupy.htm> [in Ukrainian]
3. *Dani Viddilu zovnishn'oeconomichnoi diial'nosti Holovnoho upravlinnia statystyky u Zakarpats'kij oblasti* [Data of department of foreign economic activity of Main Statistical Office in the Transcarpathian region]. (2014) [in Ukrainian]
4. *Zvit pro vykonannia NDR «Rol' Karpats'koho ievrorehionu v systemi transkordonnoho spivrobitnytstva v umovakh rozshyrennia Yevropejs'koho Soiuzu na Skhid»* [Performance Report GDR "The Role of Carpathian Euroregion in the system of cross-border cooperation in terms of EU enlargement to the East"]. (2006) Uzhhorod [in Ukrainian]
5. Maksymenko, I.V. (2008) Ukrains'ko-Rumuns'ki vidnosyny u konteksti rozshyrennia YeS na Skhid [Ukrainian-Romanian relations in the context of EU enlargement to the East] / *Stratehichni priorytety - Strategic Priorities.*, 3(8), 225-232 [in Ukrainian]
6. Panukhnyk, O.V. (2007) Transkordonna rehional'na intehratsiia: dosvid Ukrainy ta Rumunii [Cross-border regional integration: the experience of Ukraine and Romania] / *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini - Formation of market relations in Ukraine.* 12, 87-91. [in Ukrainian]
7. Parfenov O. (2005) Na porozhi novoi doby vzaiemyn? Politychnyj vymir ukrains'ko-romuns'kykh vidnosyn na rubezhi KhKh-KhKhI stolit' [On the threshold of a new era of relations? The political dimension of Ukrainian-Romanian relations at the turn of XX-XXI centuries] / *Polityka i chas – Politic and time.* 2, 16-23. [in Ukrainian]
8. Randina A.M., Buianova I.A. Zovnishn'otorhivel'ni vidnosyny mizh Ukrainoiu i Rumuniieiu [Foreign trade relations between Ukraine and Romania]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68159.doc.htm [in Ukrainian]
9. Studennikov I. Transkordonne spivrobitnytstvo iak dzerkalo rehional'noi polityky v Ukraini [Cross-border cooperation as a mirror of regional policy in Ukraine] Retrieved from <http://soskin.info/ea/2005/1-2/20050111.html> [in Ukrainian]
10. Chubay-Fedorenko H. Problemy transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy v umovakh rozshyrenoho Yevropejs'koho Soiuzu [Problems of transborder cooperation of Ukraine in conditions of the enlarged European Union] Retrieved from http://histans.com/JournALL/mo/mo_2012_21/14.pdf [in Ukrainian]
11. Ofitsijnyj sajт Posol'stva Ukrainy v Rumunii [The official website of the Embassy of Ukraine in Romania] *romania.mfa.gov.ua*. Retrieved from <http://romania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ro/trade> [in Ukrainian]

Одержано 15.09.2015 р.